

De Kleine Gids Kindermishandeling

Achtergronden, kenmerken en handelen

5^e druk

 Wolters Kluwer

Schulinck

VOORWOORD

Kleuterjuf Nicole maakt zich zorgen over Marieke uit haar klas. Het meisje is stil en teruggetrokken, ze is regelmatig te laat op school en heeft vaak niets te eten mee voor tussen de middag. Nicole hoort andere kinderen zeggen dat ze niet naast Marieke willen zitten omdat ze stinkt. Hoe de situatie thuis is, weet Nicole eigenlijk niet. Moeder heeft ze pas één keer gezien. De ouders komen niet opdagen bij de zogeheten 'tien-minuten-gesprekken'.

Het zoontje van Lieke heeft een klasgenootje mee naar huis genomen om te spelen. Het is erg warm, de kinderen mogen buiten onder de sproeier spelen. Uitgelaten trekken de jongens hun t-shirts uit en met ontbloot bovenlijf rennen ze door de tuin. Dan ziet Lieke vreemde, ronde brandplekken op de rug van het vriendje.

Peter (13) verzuimt vaak in de brugklas. Als de mentor beide ouders uitnodigt voor een gesprek, komt moeder alleen met Peter. In het gesprek wordt duidelijk dat er veel ruzies zijn tussen beide ouders en dat Peter zich niet op zijn schoolwerk kan concentreren. Hij zoekt zijn heil bij leeftijdgenoten buiten school. Moeder voelt zich onmachtig en is – evenals Peter – bang voor de woedeaanvallen van haar man.

In bovenstaande praktijkvoorbeelden krijgen mensen te maken met een 'niet-plus-gevoel' over het welzijn van een kind. De juf, de moeder en de mentor hebben signalen opgevangen die kunnen duiden op kindermishandeling. Maar wat doe je in een dergelijk geval? Wanneer weet je zeker dat het om kindermishandeling gaat? Hoe begin je een gesprek met ouders?

Wie in aanraking komt met vermoedens van kindermishandeling, moet allerlei weerstanden overwinnen om in actie te komen. Vaak zijn de signalen niet heel helder en zal een kind, vaak uit loyaliteit naar zijn ouders, niet uit zichzelf vertellen dat het mishandeld wordt of wat het thuis precies meemaakt. Het is bovendien een zware beschuldiging aan het adres van de ouders, die schadelijk kan zijn als deze niet juist blijkt.

Maar het is nog veel schadelijker om niet in actie te komen terwijl er wel sprake is van mishandeling. Uit onderzoek blijkt dat het 'niet-pluis-gevoel' in de meeste gevallen terecht is. Van de meldingen die bij het voormalige Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) werden gedaan, bleek in 80% van de gevallen inderdaad sprake van kindermishandeling. Bij meldingen over kinderen die getuige zijn van geweld in een gezin was dit percentage zelfs ruim 90%.

Kindermishandeling is geen marginaal verschijnsel in ons land. Jaarlijks worden ruim 119.000 kinderen in Nederland verwaarloosd of mishandeld. Dat komt neer op 1 kind per schoolklas van 27 kinderen en uitgaande van de zelfrapportage onder scholieren zelfs om 2 tot 3 kinderen per schoolklas.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat mensen een grote behoefte hebben aan kennis hoe te handelen in geval van een vermoeden van kindermishandeling. Deze Kleine Gids Signalering Kindermishandeling wil aan die wens tegemoetkomen. De Gids is een handzame wegwijzer voor iedereen – buurvrouw, leerkracht, kinderleidster, maatschappelijke werker, welzijnswerker, (jeugd)verpleegkundige of logopedist – die geconfronteerd wordt met een 'niet-pluis-gevoel' over het welzijn van een kind.

Het boek geeft achtergrondinformatie over kindermishandeling: de vormen, de signalen, de geschiedenis en het beleid. Daarnaast richt deze Kleine Gids zich op heel praktische informatie: hoe om te gaan met vermoedens van kindermishandeling, welke stappen kan iemand in een dergelijk geval ondernemen, hoe kan een gesprek met ouders en kinderen het beste worden aangepakt?

Dit boek is mede tot stand gekomen dankzij de kennis en ervaring van Paul Baeten, Patricia Ohlsen en Ben Rensen. Ik dank hen voor hun inbreng en commentaar op de conceptteksten.

November 2009
Dafna Holtzer

Voorwoord bij de tweede druk

De Kleine Gids Signalering Kindermishandeling heeft na ruim een jaar nog maar weinig van zijn actualiteitswaarde verloren. De Gids is een praktijkboek dat gebruikt kan worden door mensen die geconfronteerd worden met (een 'niet-pluis-gevoel' over) kindermishandeling. Het verheugt mij dat het boek inmiddels gebruikt wordt op diverse hbo-opleidingen.

Wat is er in de herziene druk gewijzigd? Omdat het beleid ten aanzien van de aanpak van kindermishandeling nog altijd in ontwikkeling is, is een aantal elementen geactualiseerd. Daarnaast is er meer informatie beschikbaar over schadelijke traditionele praktijken zoals meisjesbesnijdenis en eengerelateerd geweld. In het deel over de communicatie met ouders is een uitgebreidere tekst te vinden over de ondersteuning van migrantenouders met een familiecultuur. Verder is in de Gids het verband tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling opgenomen.

Februari 2011
Dafna Holtzer

Voorwoord bij de derde, herziene druk

De aandacht voor kindermishandeling is actueler dan ooit. Sinds de vorige uitgave van de Kleine Gids Signalering Kindermishandeling zijn er een flink aantal onderzoeksrapporten verschenen waardoor de maatschappelijke en politieke aandacht nog meer is vergroot. Daarnaast is er voor anderhalf miljoen beroepskrachten die te maken hebben met kinderen, jongeren en ouders/opvoeders sprake van de invoering van de wettelijke meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling en is er sprake van een stelselwijziging in de Jeugdzorg.

Vanuit de wetenschap dat steeds meer mensen met kindermishandeling worden geconfronteerd, is nog nadrukkelijker gekeken naar de bruikbaarheid van de Gids in de dagelijkse praktijk en zijn een aantal onderdelen aangevuld, gewijzigd of vervangen. Dit heeft geresulteerd in deze volledig geactualiseerde derde druk waarbij de titel is gewijzigd in Kleine Gids Kindermishandeling; achtergronden, signaleren en de meldcode.

Deze derde druk is mede tot stand gekomen dankzij Dafna Holtzer, auteur van de vorige edities en mee-lezer bij deze uitgave. Ook Harry van den Bosch van Jeugdzorg Nederland en Paul Baeten van voormalig AMK Haaglanden hebben meegelezen, met name bij de juridische gedeelten van de tekst. Ik dank hen allen voor hun commentaar en inbreng bij de conceptteksten.

Maart 2013
Rudy Bonnet BAA

Voorwoord bij de vierde geactualiseerde druk

Het jeugdstelsel is met de inwerkingtreding van de Jeugdwet per 1 januari 2015 ingrijpend gewijzigd. Gemeenten zijn sinds 1 januari 2015 verantwoordelijk geworden voor alle vormen van jeugdhulp en de aanpak van kindermishandeling als onderdeel van het huiselijk geweldbeleid. De Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK) en de Steunpunten Huiselijk Geweld zijn geïntegreerd en verder gegaan als Veilig Thuis. De toegang naar jeugdhulp gaat niet meer via Bureau Jeugdzorg maar via sociale wijkteams of Centra voor Jeugd en Gezin. Dit levert veel (nieuwe) vragen op over privacy en gegevensuitwisseling. De wettelijke meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling is op 1 juli 2013 ingevoerd en er is discussie over of dit voldoende werkt. Nog steeds zijn er situaties waarbij sprake is van (jarenlang) onbekend gebleven misbruik van kinderen, soms met fatale gevolgen. De omvang van kindermishandeling is niet afgenomen. Hoe dit verder onderzocht moet worden is door alle veranderingen een nieuw vraagstuk. Genoeg redenen dus om dit alles een plek te geven in deze nieuwe druk. Uit de vele positieve reacties blijkt dat deze uitgave in een belangrijke behoefte voorziet. Als compact naslagwerk heeft het zijn weg inmiddels gevonden naar veel (aanstaande) professionals en geïnteresseerden. Dank daarvoor!

Voor deze druk waren Fred Prinssen, werkbegeleider bij Veilig Thuis Gelderland, team midden en mr. Harry van den Bosch, senior beleidsadviseur bij het Nederland Jeugd Instituut, graag bereid om mee te lezen bij de conceptteksten. Ik dank hen beiden voor hun inbreng en commentaar.

April 2016
Rudy Bonnet BAA

Voorwoord bij de vijfde herziene en geactualiseerde druk

Tien jaar geleden verscheen de eerste druk van de Kleine Gids Kindermishandeling. Anno 2019 heeft deze als gewijzigde ondertitel: *achtergronden, kenmerken en handelen*. Kindermishandeling is hardnekkig, we weten dat het bestaat maar we kunnen ons niet voorstellen dat het gebeurt. Als het gaat over de *achtergrond* van kindermishandeling dan zien wij dat er steeds meer naar buiten komt over wat zich achter – voorheen – gesloten deuren heeft afgespeeld, niet alleen in het buitenland maar ook in Nederland.

We zien ook dat politieke ontwikkelingen leiden tot nieuwe maar soms ook herhaalde stappen om kindermishandeling terug te dringen maar dat de omvang vooralsnog niet is afgenomen. Voor het eerst sinds 2013 – en daarom geactualiseerd in deze druk – kwamen er overigens weer onderzoeksgegevens naar buiten. Naar schatting hebben tussen de 90.000 en 127.000 kinderen jaarlijks te maken met ten

minste één vorm van kindermishandeling. Dat is circa 3% van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar. Naast fysieke en emotionele mishandeling komt ernstige verwaarlozing het meeste voor.

We zien ook dat kindermishandeling steeds meer in één adem wordt genoemd met huiselijk geweld. Desalniettemin heeft kindermishandeling specifieke *kenmerken* die van belang zijn voor het signaleren en bespreekbaar maken. Dit zijn de twee belangrijkste *handelingsvereisten* om kindermishandeling terug te dringen. Niet voor niets zijn deze stappen ook opgenomen in de wettelijk verplichte meldcode die in 2019 voorzien is van een afwegingskader. Dit betekent dat van alle professionals wordt verwacht dat zij voortaan *acute en structureel onveilige situaties van kindermishandeling* melden bij Veilig Thuis.

Veilig Thuis heeft vervolgens de eigen werkwijze doorontwikkeld en aangepast. Genoeg aanleiding dus voor deze vijfde druk die ongetwijfeld ook zijn weg weet te vinden naar iedereen die op een actuele, overzichtelijke en compacte wijze, meer wil weten over kindermishandeling.

Voor deze vijfde druk waren Fred Prinssen, werkbegeleider bij Veilig Thuis Gelderland, team midden en Anja van Elst, trainer/onderzoeker Veilig Thuis graag bereid om mee te lezen bij de conceptteksten m.b.t. Veilig Thuis. Ik dank hen beiden voor hun inbreng en commentaar.

April 2019
Rudy Bonnet BAA

Deel I

Achtergrond kindermishandeling

Het eerste deel van de Kleine Gids Kindermishandeling richt zich op de achtergrond van kindermishandeling. Hoofdstuk 1 geeft een historisch perspectief op de aanpak van kindermishandeling. In hoofdstuk 2 komt het wettelijke kader aan bod voor de aanpak van kindermishandeling en in hoofdstuk 3 het rijksbeleid. Hoofdstuk 4 ten slotte laat zien hoe vaak welke vormen van kindermishandeling voorkomen in Nederland.

De geschiedenis van kindermishandeling

Dit hoofdstuk vertelt over de veranderingen van inzicht op het gebied van kindermishandeling. Lange tijd werd niet zozeer gedacht vanuit de belangen van het kind maar vanuit het belang van de maatschappij, zoals in paragraaf 1.1 duidelijk wordt. Paragraaf 1.2 vertelt over de kindervetten die in 1905 van kracht werden en paragraaf 1.3 gaat in op de 'ontdekking' van kindermishandeling in de jaren zestig van de twintigste eeuw. In de jaren zeventig en tachtig kon de aanpak van kindermishandeling nogal betuttelend zijn en werd er eerder óver de ouders gesproken dan mét de ouders (paragraaf 1.4). Later verbeterde de rechtspositie van ouder en kind door de komst van nieuwe wetgeving (paragraaf 1.5). Paragraaf 1.6 schetst de uitgangspunten en werkwijze van de RAAK-methode, die uitgaat van een preventieve aanpak van kindermishandeling. Paragraaf 1.7 laat zien dat in de jaren na 2010 de veiligheid van kinderen en het handelen bij een vermoeden van kindermishandeling centraal komen te staan. Het hoofdstuk wordt vervolgd in paragraaf 1.8 met de Landelijke jeugdagenda en sluit af in paragraaf 1.9 met het gezamenlijke actieprogramma van het Rijk en gemeenten voor de jaren 2018 tot en met 2021: "Geweld hoort nergens thuis".

1.1 Eind negentiende eeuw: opkomst kinderbescherming

Gekscherend wordt wel eens gezegd dat de dierenbescherming eerder is opgericht dan de kinderbescherming. In 1877 was er de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, terwijl de Nederlandsche Bond tot Kinderbescherming in 1899 werd opgericht.

Het is een ontwikkeling die illustreert hoe in het verleden tegen kindermishandeling is aangekeken. Mensen keken met andere ogen naar kinderen, namelijk als onvoorwaardelijk bezit van ouders en als verzekering voor inkomen en verzorging voor de oude dag. Ingrijpen gebeurde zelden.

Voorbeeld: Mary Ellen

Eén van de eerste mishandeling zaken die uitgebreid de media haalde, is dat van de kleine Mary Ellen. Dit was een ernstig verwaarloosd en mishandeld meisje van tien jaar, dat in 1874 in New York bij haar pleegouders uit huis werd gehaald. Haar zaak leidde tot een storm van publiciteit in de Verenigde Staten en daarbuiten.

Een maatschappelijk werkster kende de miserabele situatie van het meisje, maar wist niet goed wat te doen. In deze tijd bestond er geen wet die mishandeling van kinderen verbood. De vrouw besloot hulp te zoeken bij Henry Bergh, de stichter van de *Society for the Prevention of Cruelty to Animals*. Een nicht had haar dat geadviseerd: 'Je maakt je zo'n zorgen over dat mishandelde kind. Waarom ga je niet naar meneer Bergh. In feite kun je dit meisje beschouwen als een klein dier.'

Henry Bergh ontfermde zich over de zaak. Het meisje werd in een weeshuis ondergebracht en de pleegmoeder kreeg een jaar gevangenisstraf. De casus van Mary Ellen leidde tot de oprichting van de *New York Society for the Prevention of Cruelty to Children* in 1875.

Voorbeeld in Nederland: Marietje Kessels

In Nederland werd in 1900 het 11-jarige meisje Marietje Kessels zwaar vermist, verkracht en vermoord teruggevonden op de vlissing van de katholieke Noordhoekkerk in Tilburg. De pastoor werd verdacht maar nooit beschuldigd en de postbode die het had gehoord heeft zijn getuigenis ingetrokken. De moord bleef onopgelost maar moeders vertelden het verhaal als waarschuwing aan hun dochters.

Marietje Kessels werd een Tilburgse legende en leende haar naam aan een landelijk preventieproject dat is gericht op preventie van machtsmisbruik, intimidatie, grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld ten opzichte van kinderen.

Er worden op diverse plaatsen in Nederland weerbaarheidsprojecten, vergelijkbaar met het Marietje Kessels project uitgevoerd, maar dan o.a. namen, zoals 'Weerbare tieners' en 'Kom op voor jezelf'.

In Nederland werd Cort van der Linden, hoogleraar staatshuishoudkunde, in 1896 gevraagd als adviseur van de regering om een nieuwe wetgeving voor verwaarloosde en criminele jongeren uit te denken. Voordeel was dat Van der Linden een jaar later minister van Justitie werd. Hij kon zijn plannen dus zelf uitvoeren.

Het advies kwam in 1898 uit onder de naam 'Het vraagstuk van de verzorging der verwaarloosde kinderen'. In het rapport was een overzicht gemaakt van alle instellingen en verenigingen die zich met kinderbescherming bezighielden. Er was

een inventarisatie gemaakt welke maatregelen er in de ons omringende landen getroffen waren om kinderen te beschermen. Verder stonden er aanbevelingen in, waaronder de oprichting van een overkoepelend orgaan voor alle jeugdinstanties. Dat leidde tot de Nederlandsche Bond tot Kinderbescherming in 1899. In zekere zin kan gezegd worden dat dit het begin was van de erkenning van kindermishandeling.

Opvallend was de manier waarop de beweging voor de kinderbescherming naar mishandeling van kinderen keek. Het woord kindermishandeling werd niet gebruikt, er werd vrijwel uitsluitend gesproken van 'verwaarlozing'. Deze verwaarlozing werd gezien als uitvloeisel van de maatschappelijke toestand in 'asociale gezinnen' die door de opkomst van de industrialisatie, de verstedelijking en immigratie verpauperd waren waardoor hun kinderen voor galg en rad opgroeiden. In 'sociaal ontoelaatbare' gezinnen kon een verwaarloosd of mishandeld kind gemakkelijk in crimineel gedrag vervallen.

Daarmee was kindermishandeling dus vooral een bedreiging voor de samenleving. Het mishandelde kind was een 'crimineel in de dop', waartegen de maatschappij beschermd moest worden.

1.2 Kinderwetten 1905

Tot het begin van de vorige eeuw bestond er nog geen wetgeving die het mogelijk maakte om in te grijpen als het mis ging in de opvoeding. Overheidsbemoeienis met het gezinsleven werd met argusogen bekeken. In het Burgerlijk Wetboek van 1838 stond weliswaar dat ouders de plicht hadden hun kinderen op te voeden en te onderhouden, maar op nalatigheid stond geen straf. Alleen in geval van een ernstig misdrijf kon tegen de ouders worden opgetreden.

Een eerste poging om het welzijn van het kind te verbeteren was het bekende Kinderwetje van Van Houten uit 1874, dat fabrieksarbeid verbood voor kinderen onder de twaalf jaar. De wet werd echter nauwelijks nageleefd en bracht weinig verandering voor kinderen.

Een wet die wél verandering bracht voor veel kinderen was de Leerplichtwet die in 1901 van kracht werd. De algemene leerplicht verplichtte alle kinderen van zes tot twaalf jaar naar school te gaan. Niet alleen het werken in fabrieken werd verboden, maar alle kinderarbeid tot twaalf jaar.

De Leerplichtwet was een eerste aanzet in de nieuwe kijk op het ouderschap, die aan het einde van de negentiende eeuw steeds meer aanhang kreeg. Mensen vonden dat de overheid mogelijkheden moest krijgen om in te grijpen in de opvoeding. Als ouders hun plichten niet nakwamen, moesten zij hun recht op de ouderlijke macht kunnen verliezen.

Deze nieuwe verantwoordelijkheid van de overheid kreeg een gezicht in de Kinderwetten die in 1905 van kracht werden. De Kinderwetten bestonden uit drie delen:

1. de Burgerlijke Kinderwet ging over de ouderlijke macht en de eventuele instelling van voogdij;

2. de Strafrechtelijke Kinderwet ging over de aanpak van kinderen, die een misdrijf hadden gepleegd;
3. de Kinderbeginselenwet ging over de oprichting van instanties die de praktische uitvoering van de eerste twee wetten in handen kregen.

OPVOEDEN IS EEN PLICHT

Door de Kinderwetten van 1905 kwam de positie van ouders in een ander daglicht te staan. Kinderen waren niet langer het bezit van hun ouders, ouders moesten er zijn voor de kinderen. Opvoeden werd een plicht.

1.3 Jaren zestig: omslag in het denken, de ‘ontdekking’ van kindermishandeling en de eerste cijfers over de omvang in Nederland

Tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw bestond in Nederland nauwelijks belangstelling voor kindermishandeling. Dat betekende niet dat kindermishandeling slechts weinig voorkwam, maar het verschijnsel werd niet als zodanig benoemd. Wel werd onderkend dat sommige ouders klaarblijkelijk niet in staat waren hun kinderen op te voeden tot nette burgers. Zij waren naar men dacht vooral afkomstig uit de zogenoemde ‘asociale klasse’. Deze ouders verwaarloosden de opvoeding, waardoor hun kinderen dreigden te verkommeren en het risico liepen op het criminele pad te raken. Dergelijke kinderen en hun ouders vielen onder het aandachtsgebied van de Raad voor de Kinderbescherming. Mishandeling was een van de aspecten in het patroon van ouderlijke verwaarlozing, maar het was geen afzonderlijk benoemd of geregistreerd verschijnsel, en dat maakte dat kindermishandeling een onderbelicht fenomeen bleef. In Nederland duurde het tot 1956 voordat er via het proefschrift *Psychische kindermishandeling* van Berthe Clemens Schröner voor het eerst expliciet aandacht voor kwam.

‘ONTDEKKING’ VAN KINDERMISHANDELING

De Amerikaanse kinderarts Henry Kempe legde in 1962 het verband tussen onverklaarbare ziekten en botbreuken en het verschijnsel kindermishandeling. Voorheen waren botbreuken bij kleine kinderen soms aangezien voor Bone Fragility Syndrome, een aangeboren broosheid van het skelet. Kempe kon – dankzij de ontdekking van het röntgenapparaat – aantonen dat deze breuken waren toegebracht. *The Bones tell a Story the Child is too frightened to tell*, schrijft Kempe. (Vertaald: de botten vertellen wat het kind niet durft te vertellen.)

Het is dit 'geheim', het verborgen blijven van de mishandelingen, dat de publieke opinie het meest verontrustte. Door de publicatie van Kempe kwam het besef, de 'ontdekking', dat ouders heimelijk geweld kunnen uitoefenen op hun kinderen. Of zoals een arts het in 1964 omschrijft: 'Wat dit afschuwelijke en stuitende misdrijf bijna tot een obsessie maakt, is dat het in de duisternis voortwoekert.' Het was het besef dat kindermishandeling méér was dan gedacht, méér dan iemand kon verdragen. Media stortten zich op het probleem met reportages en discussies. In Nederland werd in de jaren na de publicatie van Kempe geconstateerd dat niet alleen artsen maar ook maatschappelijk werkers en kinderbeschermers geactiveerd moesten worden, maar dit bleef bij een noodkreet omdat niet duidelijk was hoe dit moest en er was geen ervaring met de preventie van kindermishandeling. In de artsenkring voorkwam het beroepsgeheim dat een situatie werd 'aangegeven' bij de Raad voor de Kinderbescherming.

De eerste cijfers over de omvang

In 1967 verscheen een artikel in 'de Koepel', het tijdschrift voor kinderbescherming. In het artikel werd aan de hand van krantenberichten geschat dat in Nederland 120 kinderen per jaar overleden aan de gevolgen van mishandeling. Op grond van cijfers uit het onderzoek van Kempe werd berekend dat dit betekende dat ten minste 1.200 kinderen per jaar zo ernstig worden mishandeld dat ze moesten worden opgenomen.

Er werd geschat dat dit 10% van alle mishandelde kinderen zou zijn, zodat het in totaal om 12.000 kinderen zou gaan. Het was niet eenvoudig om deze cijfers te verifiëren en het versterkte de vraag naar onderzoek om een goed beeld te krijgen van het voorkomen van kindermishandeling. Bij gebrek aan beter inzicht circuleerden deze cijfers tot ver in de jaren zeventig in artikelen en interviews, waarbij soms uit het oog werd verloren dat het om schattingen ging. Vooral de 120 sterfgevallen waren goed voor aangrijpende krantenkoppen. De overheid had dergelijke dramatische gegevens nodig om wakker geschud te worden. Dat kreeg een vervolg in 1970 toen vanuit particulier initiatief de Vereniging tegen Kindermishandeling werd opgericht. Mede als gevolg van de activiteiten van de vereniging startte de overheid in 1972 in Amsterdam, Rotterdam, Groningen en Arnhem een experiment met Bureaus Vertrouwensartsen. Die ontwikkelden zich tot Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK).¹

De vertrouwensartsen behielden daarbij hun hoofdtaak als praktiserend (kinder)arts en vervulden daarnaast in een beperkt aantal uren hun functie als vertrouwensarts. Artsen en anderen die vermoedens van kindermishandeling hadden, konden die bij de vier aangestelde vertrouwensartsen melden. In het eerste jaar kwamen 432 meldingen binnen.

1 Canon zorg voor de jeugd, p. 76.

1.4 Jaren zeventig en tachtig: betuttelende aanpak kindermishandeling

Vanaf het moment dat kindermishandeling daadwerkelijk werd aangepakt, is het beleid altijd onderwerp geweest van kritiek. Die kritiek kwam in eerste instantie vooral van boze ouders die de kinderbescherming beschouwden als kinderdief en paternalistische organisatie. Een voorbeeld is de Vereniging Kinderen-Ouders-Grootouders (KOG), die in 1990 werd opgericht.

Het jeugdzorgbeleid had in die jaren inderdaad een betuttelend tintje. Opvallend was dat hulpverleners de problematiek in gezinnen in het geheim probeerden op te lossen. Om tegemoet te komen aan het beroepsgeheim, kregen artsen bijvoorbeeld de garantie dat hun naam bij een melding niet bekend werd gemaakt. Daarnaast werd in veel gevallen ook voor het betreffende gezin geheimgehouden dat er een melding was binnengekomen en dat er een onderzoek werd ingesteld.

Dit beleid bracht met zich mee dat hulpverleners in de jaren zeventig en tachtig vooral óver de hoofden van de ouders heen praatten en beslissingen namen die zij goed achtten voor het gezin.

Voorbeeld: Bolderkaraffaire

Eind jaren tachtig speelde een geruchtmakende zaak in het medische kleuterdagverblijf De Bolderkar in Vlaardingen. Op basis van de zogeheten 'poppenmethode' concludeerde het kleuterdagverblijf dat veertien kinderen slachtoffer waren van incest. Tien kinderen werden direct uit huis geplaatst. Het Openbaar Ministerie vond geen harde bewijzen en de kinderen mochten weer naar huis. De zaak gaf veel commotie. Sommige mensen bleven ervan overtuigd dat er in een aantal situaties wel degelijk incest was gepleegd, terwijl anderen verontwaardigd waren over de onterechte uithuisplaatsingen.

De zaak kwam in 2009 weer in de publiciteit omdat een vrouw die destijds als peuter bij haar vader was weggehaald, schadevergoeding eiste en deze een jaar later ook kreeg. Ze zegt getraumatiseerd te zijn door de volgens haar onterechte uithuisplaatsing. De rechtsopvolger van De Bolderkar heeft de vrouw 'een passende financiële tegemoetkoming gegeven', aldus haar advocaat.

Destijds was er al veel kritiek op de manier waarop De Bolderkar te werk ging. Een onafhankelijke commissie onder leiding van prof. dr. Herman Baartman, toentertijd hoogleraar Preventie en Hulpverlening inzake Kindermishandeling aan de Vrije Universiteit, keek naar de werkwijze van het medisch kleuterdagverblijf. De commissie concludeerde dat de medewerkers onzorgvuldig geoordeeld hadden en overhaast gehandeld. De medewerkers hadden te weinig moeite gedaan om het vermoeden van incest met de ouders te bespreken.

1.5 Eind vorige eeuw: wetgeving verbetert rechtspositie ouder en kind

In 1992 werd de Wet op de jeugdhulpverlening ingevoerd. De wet moest een antwoord geven op de versnipperde hulpverlening in tehuizen en instellingen en verlegde de verantwoordelijkheid voor jeugdhulpverlening van het Rijk naar de provincies. Hulpverlening moest zo tijdig mogelijk, in zo licht mogelijke vorm, zo kort mogelijk en zo dicht mogelijk bij huis gegeven worden. Dit werd ook wel het 'zo-zo-zo-beleid' genoemd. Bovendien stelde de wet het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) in, dat zich specifiek richtte op de signalering van kindermishandeling. In de jaren negentig komt ook de term 'huiselijk geweld' op. Dit omvat allerlei geweld: geweld van ouders tegen kinderen, van kinderen tegen ouders, tussen ouders onderling. Het gaat dan over (combinaties van) fysiek, psychisch en seksueel geweld.

In 2001 wordt in Haarlem vanuit de vrouwenopvang het eerste advies- en steunpunt huiselijk geweld (ASHG) opgericht.

In 1994 werd de Wet op de jeugdhulpverlening aangepast. Regionale overheden kregen de mogelijkheid een Bureau Jeugdzorg in te richten, één loket dat gezinnen sneller en beter naar alle jeugdzorgvoorzieningen zou doorverwijzen. De oprichting van de Bureaus Jeugdzorg veranderden de verhoudingen in het veld zodanig, dat de Wet op de jeugdhulpverlening niet meer voldeed en in 2005 een nieuwe Wet op de jeugdzorg werd ingevoerd (zie paragraaf 2.3). In 2012 is een start gemaakt met het doorvoeren van een stelselwijziging en een nieuwe Jeugdwet welke op 1 januari 2015 van kracht werd. Gemeenten hebben hierin de verantwoordelijkheid en de regie over de Jeugdzorg, in plaats van het Rijk en de provincies. Dit had ook gevolgen voor de Meldpunten Kindermishandeling.

1.6 Begin deze eeuw: roep om preventieve aanpak

Nadat enkele gevallen van kindermishandeling uitgebreid in de media werden behandeld ('het meisje van Nulde' in 2001 en de zaak Savanna in 2004), zie kaders hieronder, kwam een nieuwe vorm van kritiek op gang. Niet zozeer vanuit ouders, maar meer vanuit de algemene publieke opinie. Mensen reageerden verontwaardigd over het gebrek aan preventieve daadkracht door jeugdhulpverlening. De verontwaardiging richtte zich erop dat kinderen, van wie bekend is dat ze gevaar lopen, niet voldoende beschermd konden worden.

Voorbeeld: het meisje van Nulde

Op 26 augustus 2001 vinden wandelaars bij het strand Nulde een rompje in het water. Vier dagen later vindt een visser op de kade aan de Nieuwe Waterweg een hoofdje. In oktober wordt in het Veluwemeer bij Harderwijk

een handje gevonden. De lichaamsdelen blijken van eenzelfde, onbekend meisje te zijn: het meisje van Nulde.

De identiteit is nog onbekend en daarom wordt een reconstructie van het kinderhoofdje gemaakt. Dat leidt tot de identificatie van de bijna 5-jarige Rowena Ridders. De politie weet de voortvluchtige moeder Wanda en haar vriend Mike J. op 18 december 2001 te arresteren in Spanje.

Rowena en haar zusje zouden stelselmatig zijn mishandeld vanaf het moment dat moeder Wanda met haar dochters bij haar nieuwe vriend Mike J. intrekt. Die periode loopt van april tot augustus 2001. Rowena, vier jaar oud en dus nog niet leerplichtig, wordt in die periode door moeder Wanda van school gehaald. Uit de tenlastelegging blijkt dat het meisje in het huis van Mike J. veel wordt geslagen en regelmatig voor langere tijd wordt opgesloten in een hondenkooi. Uiteindelijk bezwijkt het meisje aan de gevolgen van de mishandeling. Om de pakkans te verkleinen snijdt Mike J. het lichaam van het meisje in verschillende stukken en verspreidt die over het land.

Moeder Wanda heeft een straf van zes jaar gekregen, haar vriend is veroordeeld tot twaalf jaar en tbs.

Voorbeeld: de zaak Savanna

Op 21 september 2004 vond de politie in de kofferbak van een auto het levenloze lichaam van het 3-jarig meisje Savanna. De inzittenden, moeder Sonja de J. en haar partner Mario B., werden aangehouden.

Het meisje bleek stelselmatig door haar moeder te zijn mishandeld. Ze werd regelmatig geslagen, onder de koude douche gezet of opgesloten op haar kamer. Ook kreeg ze veel te weinig eten. Op het einde van haar leven woog Savanna nog maar 10 kilo, het gewicht van een 1-jarige. Ze was klein, motorisch slecht ontwikkeld en kon niet goed praten. Het meisje had spitsvoetjes omdat ze vaak in bed lag en weinig liep.

Savanna stierf uiteindelijk als gevolg van verstikking omdat haar moeder een washand in haar mondje had gestopt en met een zwachtel vastgezet, zodat het meisje het niet uit haar mond kon trekken.

In januari 2006 veroordeelde het gerechtshof in Den Haag de moeder tot zes jaar gevangenisstraf en tbs wegens doodslag op haar dochtertje. Haar echtgenoot Mario B. kreeg twee jaar cel en tbs. Een derde verdachte, de neef van de moeder, kreeg een taakstraf opgelegd omdat hij regelmatig meedeed aan de mishandelingen van Savanna.